

Зеленюк Г. А.,
аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У КУЛЬТУРНОМУ ДОЗВІЛЛІ ЕТНОГРАФІЧНИХ ПАРКІВ КИЄВА

У статті аналізуються основні тенденції в сучасному культурному дозвіллі етнографічних парків Києва, а саме: Музей національної архітектури і побуту “Пирогово”, Центру народознавства “Мамаєва слобода”, етнографічного комплексу “Українське село”, етнографічного музею “Хутір Савки”, Центру культури та історії “Парк Київська Русь”. Встановлено, що етнографічні парки Києва мають поліваріативний характер, організовуючи рекреаційно-розважальні та культурно-просвітницькі заходи, а також заходи для активного відпочинку. Зроблено висновок про те, що етнографічні парки Києва не лише зберігають та відтворюють архітектуру, побут та звичаї минулого, але й виступають ретранслятором цінностей українського народу та творцем нової культури, заснованої на традиціях минулого.

Ключові слова: культурне дозвілля, рекреація, етнографічний парк, музей, скансен, народні звичаї.

В статье анализируются основные тенденции в современном культурном досуге этнографических парков Киева, а именно – Музей национальной архитектуры и быта «Пирогово», Центра народоведения «Мамаева слобода», этнографического комплекса «Украинское село», этнографического музея «Хутор Савки», Центра культуры и истории «Парк Киевская Русь». Установлено, что этнографические парки Киева имеют поливариативный характер, организовывая рекреационно-развлекательные и культурно-просветительские мероприятия, а также мероприятия для активного отдыха. Сделано вывод о том, что этнографические парки Киева не только сохраняют и воссоздают архитектуру, быт и обычаи прошлого, но и выступают в качестве ретранслятора ценностей украинского народа и творца новой культуры, основанной на традициях прошлого.

Ключевые слова: культурный досуг, рекреация, этнографический парк, музей, скансен, народные обычаи.

Contemporary Trends in the Cultural Leisure Activities Offered by Kyiv's Ethnographic Parks. The article analyses basic tendencies in the contemporary cultural leisure activities offered by Kyiv City's ethnographic parks, i.e. the Pyrohovo National Museum of Architecture and Everyday Lifestyle, the Mamayeva Sloboda Centre of Folk Studies, the Ukrayinske Selo Ethnographic Complex, the Khutir Savky Ethnographic Museum, the Park Kyivska Rus Centre of Culture and History. It has been thereby ascertained that Kyiv City's ethnographic parks possess a polyvariant character through the both recreation & entertainment and the cultural & enlightening activities they organise, as well as active recreation activities they provide. It is thus concluded that Kyiv City's ethnographic parks retain and reproduce the architecture, everyday lifestyle,

and the customs of the past as well as relay to their recipients the values of the Ukrainian Nation and present themselves as creators of a new culture based upon the traditions of the olden days.

Key words: cultural leisure activities, recreation, ethnographic park, museum, open-air museum/skansen, folk customs.

Після розпаду Радянського Союзу на терені незалежної української держави розпочалися процеси суспільної трансформації, які стосувалися також і культурного дозвілля. Старі культурні заклади та установи колективної форми власності почали позбуватися опіки держави та реорганізовувалися у приватні. Комерціалізація культурно-дозвілльового простору дозволила гнучкіше реагувати на всезростаючі запити населення в задоволенні культурних потреб, не обмеженими партійними інструкціями. Серед цих культурних запитів все частіше почав набувати сили інтерес до національно-культурної спадщини України, до питання про національну ідентичність та духовне відродження, засноване на цінностях минулого. В останні роки ця тенденція лише посилилася, свідченням чого стали зростаюча популярність етнофестивалів, етномузики, відродження давніх звичаїв та обрядів. Особливе місце в культурному житті сучасної України посідають етнографічні парки, або музеї під відкритим небом, значна кількість яких розташувалася в Києві та його околицях.

Мета даної статті – виявити та проаналізувати сучасні тенденції в культурному дозвіллі парків Києва.

Феномен дозвілля досліджували Р. Азарова, Л. Акімова, О. Бойко, А. Воловик, В. Кірсанов, Т. Кисельова, Б. Мосальов, І. Петрова, В. Піча, С. Пішун, В. Сургаєв, Н. Цимбалюк та ін.

Етнографічні парки як музеї під відкритим небом (скансени) були предметом дослідження З. Гудченко, О. Крука, В. Шмельова, в яких досліджуються особливості функціонування етнографічних музеїв України в радянський період. Сучасним аспектам діяльності етнографічних музеїв присвячені праці О. Афанасьєва (в аспекті регіональних типів природокористування) та А. Данилюка, який описує становлення і розвиток сучасних музеїв під відкритим небом. Проте остання праця не охоплює багатьох етнографічних парків, створених в останні роки. Тому їх діяльність є недостатньо вивченою.

Культурне дозвілля є дуже важливою і, можливо, найбільш розповсюдженою формою проведення вільного часу. Незважаючи на те, що у побуті поняття “дозвілля” є синонімом “вільного часу”, вони не є тотожними. Український соціолог В.М. Піча визначає дозвілля як “час занять, протягом якого люди займаються переважно відновленням фізичних, розумових та психічних сил, затрачених у сфері праці” [9; 221]. На наш погляд, таке визначення є недостатнім і не містить чіткого розрізнення понять “вільного часу” та “дозвілля”. У цьому плані нам більш близький погляд О. Бойко, який розглядає дозвілля власне як активність суб’єкта [2; 14]. Проте, на наш погляд, дане визначення потребує доповнення, адже не будь-яка активність суб’єкта є дозвілльовою. Дозвілля – це активність суб’єкта, спрямована на задоволення його духовних потреб.

Культурне дозвілля включає в себе також задоволення естетичних потреб людини. З огляду на це, ми цілком погоджуємося з тезою С. Пішуна, що простір дозвілля є

подвійно зумовленим цінностями індивіда та культури та є полем перетину індивідуальних проєктів, соціокультурних можливостей та ресурсів [5]. І.В. Петрова розглядає дозвілля як діяльність культуротворення, спрямовану на стимулювання розвитку творчої індивідуальності і яка передбачає поліваріативність культурно-дозвіллевих та рекреаційних заходів [4; 4].

Соціологічний аналіз сфери дозвілля засвідчив, що до основних дозвіллевих пріоритетів українців належить відродження народних промислів, фольклору, побутових традицій минулого та історичної культурної спадщини [9; 231]. Особливості національного культурного дозвілля характеризуються функціональною різноманітністю, просвітницькою спрямованістю, колективним включенням у культурні процеси, морально-етичною спрямованістю, сімейно-побутовим характером традиційної дозвіллевої діяльності у поєднанні з колективним дозвіллям, фольклорно-етнографічною особливістю дозвіллевих занять з урахуванням специфіки регіонів, екологічним світосприйняттям, почуттям єдності людини і природи [9; 233].

У той час як традиційні заклади культури, створені ще в радянський час (будинки культури, клуби, державні музеї), перестають задовольняти культурні потреби сучасної людини, на перший план висуваються культурно-освітні заклади нового типу, основою діяльності яких є комерційна складова. Остання передбачає максимальну зорієнтованість на відвідувача, на гнучкість у задоволенні його культурно-дозвіллевих потреб та інтересів.

Одним з таких новітніх культурно-освітніх закладів є етнографічні парки. В дозвіллевій класифікації їх відносять до тематичних, головною особливістю яких є підпорядкування всіх їх складових певній темі [4; 90]. Такі парки характеризуються поліфункціональністю, адже, окрім функції проведення дозвілля, вони також функціонують як туристичні та культурно-освітні центри. Важливим завданням діяльності етнографічних парків є популяризація культури та історії народу.

Ряд етнографічних парків Києва функціонують також і як музеї у формі “відкритого музею”, в якому діяльність зі збереження культурної спадщини поєднується з освітньою, виховною та розважальною. Особливу увагу присвячено останній діяльності, втіленій у проведенні різноманітних майстер-класів, народних свят та обрядів тощо.

Поширеною формою етнографічного парку є “скансен”, тобто музей під відкритим небом, або музей-село. Назва “скансен” походить від назви першого музею такого типу, заснованого Артуром Хазеліусом у 1891 р. в Стокгольмі.

Вони є розповсюдженою формою етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів архітектурної спадщини [3], це своєрідний архітектурно-етнографічний комплекс під відкритим небом з міні-музеями в окремих будівлях [1]. Проте на відміну від етнографічних музеїв, які виконують свою головну функцію збереження та трансляції історико-культурної спадщини, етнографічні парки мають риси ландшафтного парку, а також виконують розважальну функцію. Архітектуру в експозиції музеїв просто неба подають не ізольовано, а в нерозривному зв'язку з природним оточенням, відображаючи органічний зв'язок будівель з природою [1].

Ми розглянемо такі етнографічні парки-музеї Києва як Музей національної архітектури і побуту “Пирогово”, Центр народознавства “Мамаєва слобода”,

етнографічний комплекс “Українське село”, етнографічний музей “Хутір Савки”, Центр культури та історії Київської Русі “Парк Київська Русь”.

Найдавнішим і найбільшим етнографічним парком Києва є музей народної архітектури і побуту “Пирогово”, який до того ж є найбільшим музеєм під відкритим небом (скансеном) Європи. Унікальний музей дозволяє побачити власними очима побут і архітектуру всіх регіонів країни XVII–XX ст. В експозиції музею представлені унікальні колекції вітряків, водяних млинів, кузні, колиба, парня, сільська управа, церковнопарафіяльна школа, садиба священика, шинок, крупорушка, хаги, комори, клуні, сажі, курники, погребі тощо. Нині музей є важливим науково-методичним центром України з вивчення матеріальної та духовної культури, її збереження, патріотичного виховання. В музеї майже десяток постійно діючих виставок і кожного місяця відкриваються нові тимчасові виставки на базі експонатів музейного фонду та виробів народних майстрів. Окрім цього, на його території організовується цілий комплекс свят та заходів розважального характеру: обрядові родинні події та свята народного календаря, національні урочистості та обряди, сімейні тури вихідного дня, корпоративні заходи, тематичні кулінарні заходи, а також фольклорно-етнографічні, квестові та музично-розважальні програми з українською, козацькою та світовою кухнями. Таким чином, сучасне “Пирогово” є не просто музеєм народної архітектури і побуту, який займається експозиційною діяльністю, як це мало місце в радянські часи, але й перетворюється на осередок культурного життя міста, де можна цікаво та пізнавально провести вільний час. Зокрема, тут проводяться більше двадцяти свят на рік, як народних, так і релігійних. Під час ярмарків на площі Пирогово відвідувачі не лише спостерігають за роботою народних умільців, але й самі мають можливість взяти участь у виготовленні різних предметів народного побуту.

Свого роду міні-Пирогово є етнографічний музей-парк “Українське село”, що знаходиться на відстані 30 км від Києва в с. Бузова Києво-Святошинського району. Головною метою його створення є прагнення відродження в пересічного українця любові до свого українського духовного коріння: віри, народу, держави, культури та побуту. Основною темою музею є українське село XIX ст. В ньому представлені хати з шести історико-культурних регіонів України: Середня Наддніпрянщина, Поділ, Полісся, Слобожанщина, Південь і Карпати. По них проводяться екскурсії, протягом яких відвідувачі мають змогу ознайомитися з їх інтер’єром. Тут проходять різноманітні етносемінари, різноманітні майстер-класи з народних ремесел (валяння з вовни, квілінгу, хлібопекарства, гончарства, ковальства, виготовлення ляльок-мотанок тощо). На території етнографічного парку відбуваються народні гуляння, виступи фольклорних колективів, організовуються свята для дітей, активний відпочинок у формі квестів, виставки сучасних ремісників та рукодільниць. Цікавою особливістю “Українського села” є етнотренінги, які дозволяють поєднати відпочинок з освітньою складовою. У програму входять ігри, танці, вечорниці, виготовлення традиційної ляльки-мотанки, відвідування гуральні та майстер-класу з самогонваріння, ознайомлення із захисною символікою одягу, обрядів, страв, вивчення народного етикету та традицій гостинності тощо.

“Хутір Савки” – етнографічний музей під відкритим небом, заснований у 2004 р. і розташований у селі Нові Петрівці Вишгородського району Києва, недалеко від

урочища Межигір'я. Головні визначні місця хутору — садиба заможного селянина, датована 1786 р., і дворянська садиба, побудована в 1854 р. Музей позиціонує себе як музей української гостинності. Поряд з рекреаційними заходами пропонується пізнавальна програма, присвячена побуту, звичаям та розвагам українських селян XVIII–XIX ст.

Ще одним етнографічним парком на зразок “Пирогово” є “Мамаєва Слобода”, або Центр народознавства “Козак Мамай”, розташований у київському парку Відрадиний. Це ще один музей під відкритим небом з відтвореним архітектурним ансамблем Наддніпрянщини XVIII ст. Самі організатори відмовляються називати “Мамаєву Слободу” музеєм, стверджуючи, що тут “усе по-справжньому, як у житті”, і відносять її до типу тематичних дендропарків [8]. Адже тутешні природні умови довкола витoku ріки Либідь створюють ландшафт з унікальним краєвидом долини, характерним для Наддніпрянщини. Завдяки цьому “Мамаєва Слобода” має риси ландшафтного парку. У етнографічному парку “Мамаєва Слобода” відтворюють “живу” історію шляхом максимального наближення об'єктів на його території до первісного функціонального призначення. Кінцевою метою діяльності парку є популяризація та відродження самотутніх народних традицій, звичаїв, обрядів, забутих трудових навичок і ремесел. Для цього організуються різноманітні розважально-освітні заходи, такі як, дитячі свята (Козацький День народження, Посвята у ковалі свого щастя, посвята у джурі (козацькі зброєносці), квести, екскурсії, а також майстер-класи з верхової їзди, стрільби з лука, володіння шаблею чи батогами тощо.

Особливе місце серед етнографічних парків Києва посідає Центр культури та історії Київської Русі “Парк Київська Русь”. Головною метою проекту є “збереження величезної культурно-історичної спадщини Стародавнього Києва та Київської Русі для наступних поколінь, створення моста між минулим і сьогоденням, а також усвідомлення історичної ролі Києва у розвитку світової цивілізації”. Для досягнення цієї мети передбачена, серед іншого, реалізація таких завдань як відтворення та будівництво середньовічного міста — Стародавнього Києва V–XIII ст. Сферами діяльності “Парку Київська Русь” є культурно-просвітницька діяльність (екскурсії, лекції, майстер-класи), туристичне обслуговування (активний і пізнавальний заміський відпочинок), рекреаційна сфера (повноцінний центр відпочинку, організація ділових і розважальних заходів), науково-дослідна діяльність (детальне вивчення всіх аспектів епохи Київської Русі та Стародавнього Києва), патріотично-виховна робота (акції та тематичні програми для дітей та молоді).

В етнографічних парках регулярно проводяться свята і заходи, приурочені до української народної та релігійної календаря: Різдво, Хрещення, Новий рік, Святвечір і Великдень, Масниця та Івана Купала, жовтневі Козацькі Покрови і Маковей, Масляна, Стрітєння, Водохрещя та інші. Окрім рекреаційної частини, де відвідувачі можуть скуштувати традиційні народні страви та напої, та культурно-освітніх заходів, у межах яких відбувається відтворення давніх народних звичаїв та обрядів, кожен може взяти активну участь у культурно-мистецьких заходах, які організуються в цих етнографічних музеях. Зокрема, в “Українському селі” відбуваються майстер-класи з ковальства, гончарства, свічникарства, випікання пирогів, самогонваріння та ін. Парк

“Київська Русь” проводить майстер-класи зі стрільби з требушета, історичного фехтування, стрільби з лука, виготовлення ляльки-мотанки, розписів скла та кераміки та ін.

Сучасні тенденції в культурному дозвіллі етнографічних парків Києва характеризуються великою різноманітністю заходів. Важливу роль у діяльності етнографічних парків Києва відіграють культурно-освітні заходи, які знайомлять громадськість з звичаями і побутом наших предків, історією та культурою України, а також транслюють сучасникам традиційні українські цінності. Посилення комерційної складової в організації культурного дозвілля відвідувачів дозволяє задовольняти різні їх культурні запити, починаючи від пасивного відпочинку в закладах харчування аж до активної участі в різноманітних майстер-класах та народних обрядах. Завдяки залученню відвідувачів до відтворення народних звичаїв та ремесел, етнографічні парки не просто виконують функцію “консервації” спадщини минулого, але стають творцями нової культури, яка ґрунтується на давніх народних традиціях та цінностях.

Література:

1. Афанасьєв О. Є. Скансени України як репрезентанти регіональних типів природокористування [Електронний ресурс] / О.Є Афанасьєв. – Режим доступу : olaff.at.ua/Science_work/git_2011_15.pdf
2. Бойко О. Культура дозвілля в суспільстві ризику : монографія / О.П. Бойко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 285 с.
3. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 104 с.
4. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник. / І. В. Петрова – К. : Кондор, 2005. – 408 с.
5. Пішун С. Г. Сутність категорії дозвілля в теоретичних дослідженнях [Електронний ресурс] / С. Г. Пішун. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_4/files/ped904_72.pdf
6. Про “Мамаєву слободу” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mamaeva-sloboda.ua/publ.php?category=187>
7. Проект “Парк Київська Русь” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parkkyivrus.com/index.php?option=com_content&view=category&id=194&layout=blog&Itemid=229
8. Ребрій А. “Мамаєва Слобода”: в Києве открылась казацкая деревня [Електронний ресурс] / Анна Ребрій. – Режим доступу : <http://nashkiev.ua/zhurnal/interesnye-mesta/mamaeva-sloboda-v-kiieve-otkrylas-kazackaya-derevnya.html>
9. Соціологія культури: Навч. посібник / О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін.; за ред. О. М. Семашка, В. М. Пічі. – К. : Каравела, Львів : Новий Світ–2000. – 334 с.